

ФОРМУВАННЯ ПРІОРИТЕТІВ ТА СТРАТЕГІЙ ВСТУПУ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС ДО ЗОНИ ЄВРО

У статті розглядаються актуальні проблеми трансформації фінансових систем постсоціалістичних країн-членів ЄС у процесі інтеграції до Європейського валютного союзу, дається характеристика загальновідомих Маастрихтських критеріїв, аналізуються причини сучасного уточнення національних стратегій та динаміки змін пріоритетів вступу країн Центральної Європи до євروزони за умов міжнародної фінансово-економічної кризи.

Ключові слова: ЄС, єврозона, євро, розширення єврозони, стратегія інтеграції, Європейська Комісія, Центральна Європа, постсоціалістичні країни Європи, Маастрихтські критерії, ЄВС.

Послідовне і цілеспрямоване здійснення на перехідному етапі 1990-х початку 2000-х років ринкової трансформації економіки в Польщі, Чехії, Словаччині та Угорщині, разом з іншими системними суспільними перетвореннями, дозволило цим провідним постсоціалістичним країнам Центральної Європи вступити до Європейського Союзу з 1 травня 2004 року. В групі десяти держав – нових членів ЄС у 2004 році була і Словенія. З 1 січня 2007 року до ЄС прийняті Болгарія і Румунія. Постсоціалістичні країни більш-менш плинно інтегруються до єдиного внутрішнього ринку, митного і торговельного союзу Євроспільноти.

Наступним етапним інтеграційним завданням, яке постало перед ними, – це вступ до валютного союзу ЄС – єврозони, тобто підготовка до введення спільної валюти євро і відмова від національних грошових одиниць.

Проблеми європейської економічної інтеграції, міжнародних валютно-фінансових відносин в умовах постсоціалістичної ринкової трансформації знайшли відображення у працях таких відомих українських дослідників-економістів, як О.Білорус, І.Бураковський,

В.Новицький, Ю.Пахомов, О.Плотников, А.Філіпенко та інших. Українськими вченими визначено передусім спільні закономірності трансформаційних економічних процесів та інтеграції постсоціалістичних держав до ЄС.

Однак специфіка підготовки та реалізації стратегій вступу до єврозони на сучасному етапі розвитку постсоціалістичних країн Центральної Європи ще недостатнім чином висвітлена в українській економічній науці. Вказані проблеми піднімаються у статтях закордонних вчених-економістів на сторінках авторитетних журналів, частина з яких використана автором при написанні цієї статті.

Автор статті поставив собі за мету дослідити динаміку пріоритетів та стратегій вступу постсоціалістичних країн-членів ЄС до зони євро.

Важливими завданнями у цьому плані є характеристика загальновідомих маастрихтських критеріїв, визначення основних чинників зміни стратегії та пріоритетів вступу центральноєвропейських держав до єврозони.

Для входження до валютно-фінансового союзу ЄС не вистачає одного бажання центральноєвропейських країн-претендентів і послідовного політичного декларування такої мети на державному рівні. Усі країни-претенденти на вступ до єврозони повинні виконати загальновідомі, так звані маастрихтські критерії.

Таких основних критеріїв налічується 5. Вони, зокрема, передбачають необхідність:

1. Утримувати дефіцит державного бюджету країни на рівні не більше 3% валового внутрішнього продукту (ВВП).

2. Не перевищувати рівень внутрішнього державного боргу понад 60% річного обсягу ВВП та забезпечувати низький рівень довгострокових кредитних ставок на державні цінні папери – не вище 2%, ніж у 3-х країнах ЄС з найнижчим рівнем інфляції.

3. Утримувати стабільність національної грошової одиниці, курс якої до ВКВ у період знаходження країни в підготовчому режимі механізму обмінного курсу ERM II (механізм обміну валют, так звана кімната очікування перед вступом до єврозони) протягом двох років може коливатися лише в розмірі +/- 15% від центрального паритету[1].

4. Мати сумісний до норм ЄС закон про Національний (Центральний) банк.

5. Контролювати інфляцію й утримувати її на низькому рівні. Рівень інфляції, згідно з маастрихтськими критеріями, не повинен перевищувати на 1,5% середній рівень інфляції в трьох країнах єврозони (із 12 держав) з найнижчим її показником.

Керівні органи ЄС, насамперед Європейська Комісія, жорстко контролюють дотримання державами-претендентами на вступ до єврозони маастрихтських критеріїв. Уряди кожної з країн щорічно подають до Єврокомісії звіти про підготовку до введення євро. Остання ретельно їх аналізує, співставляє національні макроекономічні показники із паралельними даними загальноєвропейської статистики і на цій основі раз у рік оцінює ступінь виконання маастрихтських критеріїв державами-претендентами та формулює рекомендації для кожної з країн щодо виправлення недоліків, передусім у фінансовій сфері.

У другій половині 2006 року Польща, Чехія, Словаччина і Угорщина внесли суттєві зміни до раніше розроблених національно-державних стратегій підготовки до вступу у валютно-грошовий союз ЄС та перехід на єдину грошову одиницю – євро. Фактично цим реалізується перехід від надміру оптимістичної до реалістично-прагматичної моделі інтеграції центральноєвропейських держав – нових членів ЄС до єврозони.

Якщо попередньо РП, ЧР, СР і УР планували відмінити національні грошові одиниці і перейти на євро майже одночасно – орієнтовно до 2010 року, то зараз ця проблема розглядається більш реалістично, і

кожна з названих країн вступить до єврозони самостійно – в момент повного виконання всіх вимог і критеріїв членства у валютному союзі ЄС. Причому з-поміж чотирьох центральноевропейських держав попередньо визначеного стратегічного графіка переходу до євро – з 1 січня 2009 року – дотрималася лише Словаччина. Втім, і нове словацьке державне керівництво намагалося не робити щодо цього гучних політичних заяв та ретельно зважувати реальність входження до зони євро.

Зміну стратегії підготовки центральноевропейських держав до вступу в єврозону зумовила низка чинників різноманітного характеру.

Політичні – в середині 2006 року в Угорщині, Чехії та Словаччині відбулися парламентські вибори, що мали суперечливі наслідки. В УР при владі залишилися соціалісти і ліберали, які, однак вимушені змінити вектор внутрішньої соціально-економічної політики в напрямі економії бюджетних коштів і згортання соціальних програм. Це викликало спротив угорської громадськості, який переріс навіть у масові виступи і вуличні ексцеси вересня – жовтня 2006 року. Країна потрапила в смугу політичної кризи. У Словаччині після 8-річного панування правоцентристів до влади прийшли лівоцентристи і націонал-популісти, які намагаються посилити соціальну спрямованість економічної політики держави[2]. У Чехії, навпаки, після 8-річного правління лівоцентристської коаліції праві політичні сили впродовж майже півроку після парламентських виборів 2006 року намагалися сформувати парламентську більшість і коаліційний уряд для здійснення правоцентристських реформ. У Польщі після парламентських виборів осені 2005 року праві політичні сили прагнули створити стабільну владу для продовження реформ, загальмованих попередніми лівоцентристськими урядами. Але з осені 2006 року країну також періодично потрясають політичні кризи і скандали. Загалом, доводиться вважати, що регіон Центральної Європи на сучасному етапі характеризується значною внутрішньополітичною нестабільністю. А це не може негативно не вплинути на сталий соціально-економічний

розвиток, макроекономічну і фінансову збалансованість РП, ЧР, СР і УР та виконання завдань стратегії їх інтеграції до єврозони.

Економічні – центральноевропейські держави – нові члени ЄС об'єктивно вступили в етап необхідності завершення ринкових реформ. Мусимо констатувати, що процес реформування у постсоціалістичних країнах в останні роки дещо загальмувався, зокрема і через зазначені внутрішньополітичні причини. Але додаткового поштовху для завершення реформування настійливо вимагають від нових членів ЄС керівні загальноєвропейські структури, які турбуються у такий спосіб про адаптацію економік цих держав до єдиного європейського економічного простору. Загалом РП, ЧР, СР і УР без значних негативних наслідків та системних економічних проблем після 1 травня 2004 року інтегрувалися до єдиного внутрішнього ринку, торговельного і митного союзу в рамках ЄС. За темпами соціально-економічного росту центральноевропейські держави значно випереджають середні показники по Євросоюзу. Проте ще не у всіх аспектах економічна система та її регулятивно-правова основа в центральноевропейських державах повністю відповідають вимогам ЄС. Слід мати на увазі, що в ході переговорів про вступ до ЄС кожна з держав-претендентів намагалася отримати за найбільш складними і чутливими для неї позиціями так званий "перехідний період", тобто своєрідну відстрочку щодо досягнення стандартів ЄС у конкретних сферах, передусім економіки. Перехідні періоди, однак, не є безмежними і, згідно із зафіксованими у двосторонньому договірному вигляді домовленостями між РП, ЧР, СР і УР та Європейською Комісією, в основному завершуються на рубежі 2009-2010 років. Нові члени ЄС змушені виконувати ці взяті на себе зобов'язання. Загалом, шляхом завершення реформування економічної і соціальної системи центральноевропейські держави – нові члени ЄС повинні перейти до сталого соціально-економічного зростання та перетворитися в невід'ємну складову частину консолідованого господарського простору ЄС, яка функціонує на загальних для ЄС засадах[3, с. 44-45].

Утім, чи не найбільш важливим є *інтеграційний* чинник. Для центральноєвропейських держав після набуття повноправного членства в ЄС у 2004 році наступним етапним інтеграційним завданням стає вступ до валютного союзу ЄС – єврозони, тобто підготовка до введення спільної валюти євро і відміна національних грошових одиниць. Це амбітне завдання однозначно поставили перед собою РП, ЧР, СР і УР одразу ж після входження до Євросоюзу. Потрібно нагадати, що членство в євроні не є обов'язковим для країн-членів Євроспільноти. Із 15 так званих "старих" членів ЄС лише 12 держав перейшли на євро. Навіть економічно могутня Великобританія, можливо, в силу прагнення чим довше зберегти домінування в сегменті світового фінансового ринку – зоні фунта стерлінга, не вступила до валютного союзу ЄС і єврозони.

Із входженням до ЄС всі посткомуністичні країни формально зорієнтувалися на вступ до єврозони. Але вже до 2005 року всі ці країни розділилися на 2 групи. Перша група- це ті, хто прискореними темпами прагнули вступити до єврозони - Словенія, Словаччина, Прибалтика(умовно «малі» країни), і друга група – ті, хто не поспішали зі вступом - Угорщина, Польща, Чехія(умовно «великі» країни). Оскільки вимоги щодо вступу були однаковими для всіх країн-претендентів, сам факт існування цих вимог не може пояснити цей розподіл. Професор Принстонського університету Джуліет Джонсон (Juliet Johnson), відомий фахівець у галузі фінансових систем постсоціалістичних країн Східної Європи, пояснює варіацію відношення цих держав щодо прискореного вступу до єврозони величиною та структурою їхніх економік, політичною волею та багатьма іншими факторами. Зокрема, фактори, які сповільнюють рух великих держав до єврозони, на її думку, наступні:

- По-перше, відсутність формальної кінцевої допустимої дати вступу та позиція представників Європейського центрального банку(ЄЦБ), які радили цим країнам не поспішати зі вступом до єврозони для того, щоб не порушувати стабільність як економік країн єврозони, так і власних економік.
- По-друге, європейські урядовці та представники ЄЦБ показували країнам-претендентам приклади того, що вони планують

інтерпретувати маастрихтські критерії відповідно до своїх інтересів. Прикладом може служити Литва, якій було відмовлено (у січні 2007 року) у вступі через невиконання критерію щодо рівня інфляції. Маастрихтські критерії передбачають допустимий рівень інфляції не вищий ніж на 1.5% за середній рівень у 3 країнах єврозони з найнижчим її показником. Рівень інфляції у Литві був 2,7. Допустимим показником було встановлено 2,6, але 2 із 3-х країн, на базі яких обраховувалася норма допустимої інфляції, не були членами єврозони, а саме Швеція та Великобританія.

- По-третє, країна може бути «європейською» без вступу до єврозони, але не без членства в ЄС. Прикладом цього є Данія, Швеція, Великобританія, громадська думка яких занепокоєна потенційними негативними економічними та політичними наслідками можливого вступу. З 2002 р. проблеми, які постали перед країнами-членами єврозони, ще більш актуалізували застереження великих країн. ЄЦБ проводив консервативну політику з метою зменшення інфляції, що сповільнило ріст економік малих країн. Відомо, що ЄЦБ є незалежним центральним банком, у зв'язку з чим критики звинувачували його у недостатній координації своїх дій з фіскальними політиками країн-членів єврозони. Країни-претенденти побоювалися, що політика ЄЦБ буде більш сприятливою для первинних членів, ніж для нових, тобто буде пристосовуватися в першу чергу до держав-старих членів єврозони. Крім того, громадська думка у країнах, які вступили до єврозони, схилилася до того, що перехід на євро спричинив інфляцію, хоча ЄЦБ та академічні дослідження стверджують, що це не так.[4, с. 834]

Очевидно, що малі, орієнтовані на експорт країни, переважна частина експорту яких націлена на ЄС, прагнуть наступного:

- зменшити ризики валютної дестабілізації, викликані спекулятивними атаками на їхні фінансові системи;
- делегувати урядову функцію боротьби з інфляцією органам ЄС;
- зменшити ризики та витрати, пов'язані з обміном валют.

Важливим для таких держав є здобуття передбачливого обмінного курсу з валютою їх основного торговельного партнера. Найлегшим шляхом для цього є прив'язка курсу, або просто прийняття валюти основного торговельного партнера. Більше того, деякі країни серйозно розмірковували над прийняттям євро в односторонньому порядку (найбільш помітно це робила Естонія) і відмовилися від цього тільки

тому, що ЄЦБ їм це заборонив зробити. Малі країни бачили прикріплення своїх валют до євро як засіб досягнення економічної стабільності та інтеграції до ринку ЄС. Через те, що ці країни вже прив'язали свої валюти до євро, вони нічим не жертвують, входячи до ERM-2. Тому вони порівняно швидко ввійшли до ERM II[4,-832].

Ситуація у плані бажання деяких країн форсувати вхід, а деяких – не поспішати із прийняттям євро та входом до єврозони змінилася із розгортанням світової фінансової кризи. Економічна криза призвела до збільшення дефіциту бюджетів і сприяла фінансовій нестабільності.

З-поміж найбільш ризикових для центральноєвропейських держав виявилася загроза фінансової дестабілізації. Надзвичайно вразливими стали національні грошові одиниці Польщі, Чехії і Угорщини, які не мають могутнього економічного стабілізаційного підґрунтя і нерідко стають об'єктом атаки з боку міжнародних фінансових спекулянтів. Гра на таких так званих "м'яких валютах" приносить чималий зиск[5;6]. Тому, беручи до уваги всебічну інтеграцію цих країн з іншими країнами ЄС задля збереження фінансово-економічної та валютно-грошової, як і в цілому макроекономічної стабільності, центральноєвропейські країни – нові члени ЄС готові, у довгостроковому плані, поступитися частиною власного суверенітету в сфері самостійної державної політики у фінансовій сфері, відмовитися від національних грошових одиниць (польського злотого, чеської крони та угорського форинта) і перейти на євро.

Таким чином, для більшості країн Центральної Європи, за умов фінансово-економічної кризи, членство в європейському фінансовому союзі має більші переваги, ніж здійснення самостійної фінансово-економічної політики[7]. Країни-кандидати на членство занепокоєні тим, що нестабільність курсу, за умов високих боргів у іноземних валютах, може негативно вплинути на їхній економічний стан та стабільність[8]. Вирішення цієї ситуації міжнародний валютний фонд бачить у прийнятті цими країнами євро та вході до єврозони без формального членства, тобто без місць у Європейському центральному банку[9, с. 1]. Але Європейський центральний банк не бачить можливим вхід країн-претендентів до єврозони без виконання всіх необхідних критеріїв[10]. Едвард Новітні, член ЄЦБ, у інтерв'ю Reuters сказав, що з економічної точки зору це не буде позитивним сигналом щодо

впевненості по відношенню до євро[8, с. 3]. Він запропонував країнам прискорити рух до ERM-2, але зазначив, що цей шлях включає певні зазначені вище ризики атак міжнародних фінансових спекулянтів. Для таких, порівняно з іншими державами-претендентами, великих економік, як економіка Польщі або Угорщини, вхід до ERM-2 має неоднозначні плюси[4, с. 833]. З іншого боку, так звані «малі» країни-претенденти, які вже є членами ERM-2, у зв'язку з фінансовою кризою, найближчим часом не будуть спроможні виконати всі Маастрихтські критерії, а це означає, що перспективи входження країн-претендентів до євросони залишаються проблематичними [8, с.1].

Список використаних джерел

1. What is ERM-II?// European commission. Economic and financial affairs.- www.ec.europa.eu/economy_finance/the_euro.
2. Якуб Логінов. Не хочу, але нехай. Словаччина переходить на євро всупереч волі свого прем'єра//Дзеркало тижня. – 2008.-№ 31 (710).- (www.dt.ua).
3. Arūnas Dulkys .Euro area enlargement: Dilemmas and prospects// Ekonomika, 2008.-№ 84.-С. 40-53.
4. Johnson, Juliet. The remains of conditionality: the faltering enlargement of the euro zone// Journal of European Public Policy, 2008.- № 15.-С. 826 – 841.
5. Международный финансовый кризис: новый этап глобального экономического развития? // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. - №5. – С.5-40.
6. Мозиас П.М. Кризис финансовых рынков в развивающихся странах // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. - №1. – С.38-47.
7. Daniela Schwarzer «On the rise: The euro's attraction for non-EMU members»// Eurozone Watch, February 6, 2009.- www.euro-area.org
8. . Tim Castle, Michael Winfrey, Marcin Grajewski, Krista Hughes and Boris Groendahl, Ron Askew «UPDATE 3-IMF report says EU eastern states should adopt euro-FT»// Thomson Reuters., April 6, 2009.- www.reuterst.com.
9. Stefan Wagstyl «IMF urges eastern EU to adopt euro»// Financial Times, April 5, 2009.- www.ft.com.
10. „Neúplné euro“ nie je dobrý nápad// euraktive.sk, 07.04.2009.

The actual problems of financial systems transformations in post communist countries-EU members in the process of integration towards European Monetary Union are examined in the article. The description of well known Maastricht criteria, the reasons of modern clarification of national strategies and dynamics of priority changes of joining the EMU in Central European countries are analyzed.

Key words: EU, Eurozone, Euro, Eurozone enlargement, strategic integration, European Commission, Central Europe, European post communist countries, Maastricht criteria, EMU.

В статье рассматриваются актуальные проблемы трансформации финансовых систем постсоциалистических стран-членов ЕС в процессе интеграции с Европейским валютным союзом, дается характеристика общеизвестных Маастрихтских критериев, анализируются причины современного уточнения национальных стратегий и динамики изменений приоритетов вступления стран Центральной Европы в еврозону в условиях международного финансово-экономического кризиса.

Ключевые слова: ЕС, еврозона, евро, расширение еврозоны, стратегия интеграции, Европейская Комиссия, Центральная Европа, постсоциалистические страны Европы, Маастрихтские критерии, ЕВС.